

İstiklal Savaşına Doğru Milli Bilincin Doğuşu

Refik ARIKAN*

Özet

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti yenilgiyle çıkmıştır. Ancak Türk Milleti, tüm yokluklara rağmen vatan topraklarını işgalden kurtarmak amacıyla Mustafa Kemal Paşa önderliğinde giriştiği Milli Bağımsızlık Mücadelesini büyük bir zaferle sonuçlandırmıştır. Burada üzerinde durulması gereken en önemli konulardan bir tanesi, orduları dağıtılmış, başkenti fiili olarak işgale uğramış ve maddi-manevi kaynakları tükenmiş bir milletin bunu nasıl başardığıdır. Türk Milleti mütareke döneminde, gayr-ı Müslimlerin hal ve tutumları, İtilaf Devletleri'nin yaklaşımları ve başlattıkları işgaller karşısında kendilerini ve vatanlarını koruma refleksi ile harekete geçmiştir. Diğer taraftan İstanbul Hükümeti'nin işgaller karşısındaki tavrı ve Millet'in duygu ve düşünceleri istikametinde davranan idarecilerin görevden alınmaları da Türk Milletini harekete geçiren diğer bir unsur olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal ve arkadaşları da Millet'in işgallere karşı gösterdiği kararlı tepkinin de verdiği güçle mücadeleye başlamışlardır. Amasya Genelgesi'nde kendini bulan "Milletin bağımsızlığını yine millet'in azim ve kararı kurtaracaktır" cümlesi bu durumun bir başka göstergesidir.

***Anahtar Sözcükler:** Milli Mücadele, İşgal, Damat Ferit Paşa, Nureddin Paşa, Kuva-yı Milliye, Mondros*

Born of National Awareness to the War of Independence

Abstract

After Ottoman Empire was defeated in the First World War, faced with the danger of losing their independence and lands, Turkish people started a national struggle for independence under the leadership of Mustafa Kemal, despite the poverty and lack of money. One of the most important issue must be considered here is how a nation whose army was demobilized, capital was occupied and financial-emotional resources exhausted, could rise. Which events did let this rise? Due to the attitudes of non-Muslims and allies and occupations in Anatolia, Turkish Nation took action against all of Entente Powers. On the other hand the attitudes of İstanbul Government and deposition of the administrators supported the national struggle in Anatolia were other important factors that motivated Turkish Nation. Eventually Mustafa Kemal and his friends took action considering the nation's will and determination for being an independent country. The article that was stated in Amasya Circular as "the independence of nations could only be provided by the nation's will and determination" is another sign of this situation.

***Keywords:** National Struggle, Occupation, Damat Ferit Pasha, Nureddin Pasha, National Forces, Mondros*

* Okutman, Bilecik Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Bölümü-Bilecik. e-mail: refikarikan@hotmail.com

Osmanlı Devleti son iki yüzyıl boyunca süren savaşlar, ayaklanmalar ve dış baskılar sonucu sadece toprak kaybetmekle kalmamış, içte yaşanan sorunlar ve bunlara bağlı olarak dış devletlerin müdahaleleri ile iç huzurunu da kaybetmiştir. Nitekim iç ve dış sorunların büyümesi ve devletin bunlar karşısında çözüm bulmakta sıkıntılar yaşaması, devleti kurtarmak ve eski günlerine döndürebilmek için çeşitli fikir akımları hayata geçirilmiştir. Ancak bu uygulamalar da işlerin düzene sokulması ve iç huzurun sağlanmasını temin edememiştir.

20. yüzyılda Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının ardından başlayan Birinci Dünya Savaşı altı yüzyıl hükümler olan Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamlamasıyla sonuçlanmıştır.

Bu çalışmada, Mondros Mütarekesi ile birlikte başlayan ve Paris Barış Konferansının toplandığı dönemde artarak devam eden işgallere karşı Anadolu'da filizlenen Milli Mücadele'nin hangi şartlar altında başladığını, maddi ve manevi olarak yıkıma uğramış bir milletin hangi duygularla tekrar ayağa kalkıp istiklali için mücadeleye giriştiğini ve milleti harekete geçiren amilleri birkaç örnekle göstermeye çalışacağız.

1. Dünya Savaşı sona erdiğinde Osmanlı Devleti'nin müttefikleri gibi öz yurdu işgale uğramamıştır. Ancak, Bulgaristan'ın 30 Eylül'de ateşkes imzalaması, Almanya'nın 4 Ekim'de, Avusturya'nın 5 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri'ne barış için başvurmaları Osmanlı Devleti'ni de savaştan çekilmeye mecbur bırakmıştır¹. Bu sıralarda Osmanlı Devleti'nin İsviçre Elçisi'ne gönderdiği bir telgrafla savaşa sebep olan kabine iş başında kaldığı müddetçe barış girişimlerinin olumlu sonuç vermeyeceğini² bildirmiştir. Bunun üzerine 8 Ekim 1918'de Talat Paşa Kabinesi istifa etmiş³ ve yeni kabineyi kurmakla görevlendirilen Tefvik Paşa, hükümeti kuramayınca, yeni kabine İzzet Paşa tarafından oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşması ile savaşı bitiren anlaşmaya imza atmıştır. Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Rauf Bey, İngiliz Generali Calthorpe tarafından kendisine verilen gizli belgenin de⁴ oluşturduğu iyimser hava ile İstanbul'a dönmüştür. Rauf Bey İstanbul'a dönüşünden sonra gazetecilere verdiği mülakatta, "Mütarekeyi görüşmeye giderken bugünkü gibi sevinçle döneceğimi tahmin etmiyordum. Bu anlaşma ile devletimizin istiklali ve saltanatımızın hukuku tamamıyla kurtarılmıştır..." diyerek ateşkesden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir⁵.

Mütareke maddeleri incelendiğinde Rauf Bey ve diğer delegelerin söyledikleri gibi Osmanlı Devleti'nin şerefli bir anlaşma imzaladığını söylemek mümkün değildir. Çünkü bu ateşkes kayıtsız ve şartsız bir teslim belgesidir. Yapılan bu anlaşma ile Osmanlı Devleti kaderini başta İngilizler olmak üzere İtilâf Devletleri'ne teslim etmiştir. Osmanlı devlet adamları galibin mağluba adil davranacağı gibi fevkalade yanlış bir tutum takınmışlardır.

¹ Selahattin TANSEL, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I*, İstanbul 1991, s. 9.

² Cemal KUTAY, *Milli Mücadelede Öncekiler ve Sonrakiler*, İstanbul 1963, s. 78.

³ Celal Bayar, *Bende Yazdım I*, İstanbul 1965, s. 16.

⁴ General Calthorpe, burada Rauf Bey'e verdiği belge ile; Boğazlardaki istihkamların işgalinin yalnız İngiliz ve Fransızlar tarafından yapılacağını, bunların yanında Türk Kuvvetlerinin de bulunabileceğini, İstanbul ile İzmir'e Yunan askeri gönderilmemesi hususundaki Türk dileğini İngiliz Hükümetine bildirdiğini söylemiştir.

⁵ Selahattin TANSEL, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, c.I, İstanbul 1991, s. 26.

İngilizler ilk işgal hareketlerinden birisini mütarekenin 7. maddesi hükmünce, ki ortada bu maddenin uygulanmasını gerektiren hiçbir sebep yokken, Musul kenti üzerinde yapmış ve Mondros'tan çok kısa süre sonra yurdun çeşitli noktalarında başlayan işgallerle gerçek niyetleri anlaşmıştır. Özellikle Mondros'un İngilizce metninin 24. maddesinde "Six Armenian Vilayets" denilmesi Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulmak istenildiğinin en açık delillerinden bir tanesidir⁶. Görüldüğü üzere bu mütareke ahkâmı bir bağımsızlık teminatı değil Osmanlı Devleti'ni işgal belgesidir.

Mustafa Kemal Atatürk, Mondros sonrası durumu anlatırken; düşman devletlerin ülkemize maddi ve manevi araçlarla saldırdıklarını, vatanın yok edilme ve parçalanma tehdidi ile karşı karşıya olduğunu, İstanbul'un kayıtsız kaldığı bu durum karşısında Türk Halkının karanlık ve belirsizlik içinde olacağını beklediğini, felaketin ne denli büyük olduğunu anlayanların, buldukları çevre ve sezebildikleri etkilere göre kurtuluş çareleri aradıklarını, ordunun adının var olduğunu söylemektedir⁷.

Osmanlı devlet adamlarında, imzalanan mütareke sonrası görülen rahatlık ve memnuniyet yıllardır uygulanan politikaların bir tezahürüdür. Osmanlı Devleti daha önce de birçok kez savaş kaybetmiş, ancak toplanan barış kongrelerinde toprak ve başka tavizlerle hayatını devam ettirmiştir. Aslında Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihinde gördüğü tablonun daha kötülerini daha önce de yaşamıştır. Nitekim 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda, Ruslar İstanbul önlerine (Yeşilköy) kadar gelmişlerdir. Balkan Savaşı'nda ise Bulgarlar, Trakya'yı aştıktan sonra Çatalca'da durdurulabilmişlerdir. Bu dönemde her şeye rağmen "Hasta Adam" olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti, Batılı Devletlerin çıkarlarına uygun olduğu için mevcudiyetini korumuştur. Ancak Mondros Mütarekesi'ni imzalayan bürokratlar sonraki günlerde oluşacak hazin tabloyu hayal bile etmemişlerdir. Nitekim ısrarla anlaşma maddelerine uyulmak istenmesi, İngilizlerin kırılmamasına azamî dikkat gösterilmesi bu anlayışın sonucudur. Dönemin Osmanlı idaresince kavranamayan en önemli gerçek İtilaf Devletlerinin ülkemizi paylaşma projeleridir.

Düşülen zor durum karşısında, herkesin kurtuluş çareleri aradığı bu dönemde, aydınlar arasında ve hatta Sivas Kongresi sırasında bazı mebuslarca "Manda ve Himaye"nin çözüm olarak görüldüğü bir ortamda Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından kararlılıkla ortaya konulan tam bağımsızlık düşüncesi dünyada esaret altında yaşayan milletlere örnek teşkil edecek büyük bir zaferle sonuçlanmıştır.

Ateşkes sonrası ülkenin en verimli topraklarının ve gelişmiş şehirlerinin işgal edilmesi, tarıma dayalı bir ekonomiye sahip ülkenin ekonomik olarak daha da sıkıntıya düşmesine neden olmuştur. Savaşta yitip gidenlerin sonucu olarak ortaya çıkan nüfus problemi ve zengin, sanayiye sahip şehirlerin işgali, İstiklal Savaşının insan ve ekonomik kaynaklarını karşılamakta zorluklar meydana getirmiş ve orduyu teçhiz etmek için halktan yardım alınmıştır⁸.

⁶ Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 1994, s. 109.

⁷ *Nutuk I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 15.

⁸ Mehmet DURUEL, "Millî Mücadele Yıllarında İktisadi Yapı", *İlk Adımdan Cumhuriyete Milli Mücadele*, Editör. Osman Köse, İstanbul 2008, s. 286.

Rıza Nur'un "Milli Kıyam" olarak adlandırdığı Milli Mücadele öncelikli olarak halk tarafından başlatılmış, daha sonra Mustafa Kemal tarafından organize edilerek ve yerel cemiyetler bir araya getirilerek devam ettirilmiştir. Mücadele, Balıkesir'de Demirci Mehmed Efe, Akhisar, Manisa ve Adana gibi yerlerde halkın ileri gelenleri, Kel Ali gibi birtakım subaylar tarafından başlatılmıştır⁹. Mondros Mütarekesi sonrası Türk Milleti'ni en fazla rahatsız eden ve birbirine kenetlenerek vatanını kurtarma yönünde içinde yanan ateşi daha da alevlendiren, başta Rumlar olmak üzere Ermeni ve Yahudilerin işgaller karşısında gösterdikleri tavırlar ve İtilaf Devletlerinin işgalleri yüreklendirici çalışmaları gelmektedir. Öyle ki, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın uygulanışı ve İtilaf Devletlerinin mütareke hükümlerine aykırı olarak başlattıkları işgal ve tecavüzler yüzünden Türk halkı en tabii ve meşru hakkı olan yaşama hakkından mahrum edilmiş, halkın can, mal ve ırz güvenliği kalmamıştır¹⁰. Nitekim 7 Kasım 1918 tarihinde İngiliz öncü kuvvetleri Basra Torpidosu ile İstanbul'a geldiklerinde, gayr-ı Müslimlerin "Yaşasın İngilizler" tezahüratları altında karaya çıkmışlar ve Pera Palas ve Tokatlıyan otellerine yerleşmişlerdir¹¹. Diğer taraftan, Yunan Savaş Gemisi Averof'un 16 Nisan 1919'da İzmir limanına gelmesi İzmir'de yaşayan Rumlar arasında büyük coşku ile karşılanmış, buna karşılık sokaklarda ihtiyaç olmadığı halde dolaşan işgal güçlerine ait devriyeler, Türk halkı ve yetkilileri arasında büyük bir kızgınlığa neden olmuştur¹². Görüldüğü gibi Mütareke sonrası, Türklere genel ve derin bir üzüntü, Rum ve Ermenilerde olağanüstü bir sevinç vardır. Onlar işgalleri şenliklerle karşılarken Yahudiler de bunlardan aşağı kalmamıştır. Rum ve Ermeniler, savaş sonrası Türkiye'nin battığını, İstanbul ve Anadolu'nun büyük bir kısmının Yunanlılara verileceğini, Bizans'ın tekrar canlanmakta olduğunu, kalan yerlerde de Ermenistan kurulacağını düşünmektedirler¹³.

Mondros Ateşkes Anlaşması Anadolu'da çok karışık duyguları da beraberinde getirmişti. Anadolu halkı bitkin ve mazlum durumda memleketinde meydana gelecek olayları endişe içerisinde beklerken; Büyük Yunanistan ve Bağımsız Ermenistan hayali ile yaşayan Rum ve Ermeniler ise işgale bir bayram sevinci ile hazırlanmakta ve yıllardır himayesi altında, güven ve mutluluk içinde yaşadıkları Türk Milleti'ne karşı belki de işleyecekleri cinayetlerin hesabını yapmaktaydılar. Kasım ayının başlarında Yunanlıların Anadolu'yu işgal edeceğine ilişkin haberlerin yayılması, bazı İtilaf kuvveti askerlerinin Rum ayınlarına katılması Rumlardaki heyecanı had safhaya çıkarmış, şehirlerde Rum çocuklarının Türk çocuklarına saldırdıkları görülmüş, bazı sarhoş Yunan askerlerinin Türk polislerine kötü muamelede buldukları hatta öldürdüklerine şahit olunmuştur¹⁴.

Azınlıklar, Anadolu'da asayışı bozmak ve Mütarekenin 7. maddesini uygulamak için bir taraftan çeteler teşkil etmekte, diğer taraftan da sürekli tekrarladıkları şikâyetler ile kendilerini mazlum göstermeye çalışmaktadırlar. Özellikle Türk polis ve jandarmalarından şikâyetçi olarak Batı Anadolu'da İtilaf Devletleri ve bilhassa Yunan polis ve jandarmalarının kontrolü sağlaması için uğraş vermektedirler. Rumların geneli bu fikirlere

⁹ Rıza NUR, *Milli Kıyam*, İstanbul 1994, s. 30.

¹⁰ Hamza EROĞLU, *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara 1990, s. 93.

¹¹ Zeki SARIHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, Ankara 1993, s. 15.

¹² Foreign Office, 608/103, Dosya No:383.3.1, İzmir'deki Durum

¹³ Rıza NUR:30

¹⁴ Tayyib GÖKBİLGİN, *Milli Mücadele Başlarken I*, Ankara 1965, s. 33.

sahip iken çok az bir kısmı da bölgede Yunan idaresinden ziyade İtilâf Devletleri himayesinde muhtariyet talep etmektedirler¹⁵.

Batı Anadolu'da bulunan İtilâf Devletleri temsilcileri Rum emellerini desteklemekte; bu da Rumların cesaretini arttırmaktadır. Nitekim Amiral Calthorpe'nin muavini Mr. Şimit İzmir'e gelerek bölgeyi dolaşmıştır. Batı Anadolu'daki genel nüfus, Rum nüfusu, bölgeden göç eden Rumların sayıları, gelen Türk muhacirinin miktarı, Rumların geri döndüklerinde nerelere yerleştirilecekleri gibi konularda bilgi almış, Rumlarla sıkı diyalog içerisine girerek durumları ve teşkilatları hakkında görüşmüştür. Şimit, bununla kalmayıp hapishaneleri de ziyaret etmek suretiyle buralarda uzun zamandır bulunan mahkûmların listesini almıştır¹⁶.

Paris Barış Konferansı'nda; İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali tartışıldığı günlerde Venizolos ve Batı Anadolu'daki Yunan temsilcileri bölgede Rum nüfusunun Türk nüfusuna oranla daha fazla olduğunu ispata dair büyük bir çaba içerisine girmişler; fakat bölgeye giden ve kasaba kasaba dolaşıp, bölgenin demografik yapısıyla ilgili bilgi toplayan Uluslararası Araştırma Komisyonu'nun verdiği bilgilerde bölgedeki Rum nüfusunun oranın abartıldığını göstermektedir¹⁷. Buna mukabil, Yunanlılar, Batı Anadolu'daki işgallerine kılıf ararken İngiltere'de *Times* ve diğer medya organlarında Türklerin barbar oldukları, Rum ve Ermenileri kırimdan geçirecekleri ve bunun da ancak İtilaf Devletleri tarafından engellenebileceği gibi propagandalar yapılmıştır¹⁸.

Mütareke sonrası, İngiliz basınında olduğu gibi Fransız gazetelerinde de Türklerin yeni bir Hıristiyan katliamına giriştiklerini bildiren Rum ve Ermeni kaynaklı haberler çıkmıştır. Böylece işgallerle Yunanlıların İzmir ve çevresini almaları haklı gösterilmeye çalışılmıştır¹⁹.

Yunanlıların Batı Anadolu'yu ilhak planları yaptıkları bu günlerde İstanbul hükümeti de İngilizlerin baskıları sonucu yaptığı uygulamalarla gayr-ı Müslimleri memnun etmektedir. Mondros Mütarekesi sonrası hapishanelerde bulunan Ermeni ve Rumların tahliyesine, Adliye Nezareti'nin İzmir'e gönderdiği emirle başlanmış; bu emre binaen 30 gayr-ı Müslim mahkûm tahliye edilmişti. Bu durum Müslüman tutukluların tepkisine yol açmıştır. Nitekim Müslüman mahkûmlar, askerleri esir alarak isyan etmişlerdir. İzmir'deki İtilâf Kuvvetleri bu duruma müdahale etmiş ve sebepsiz yere bir Türk askeri, bir Fransız neferi tarafından yaralanmıştır²⁰.

Rumların teşkilatlanmasında ve faaliyete geçmesinde en büyük rolü Patrikhane ve buna bağlı cemiyetler oynamıştır. Patrikhane bu faaliyetleri Venizelos ile beraber örgütleyip yürütmekte ve bin yıllık yurtlarını Türklerin elinden almak için her türlü teşebbüsü denemektedir. Nitekim İstanbul Rum Kiliseleri bu faaliyetlerin merkezinde yer

¹⁵ BOA, A. VRK, nr. 825/50.

¹⁶ BOA, A. VRK, nr.825/50.

¹⁷ FO, 608/103, Dosya No:383.1.3, 20 Nisan 1919 tarihli Rapor

¹⁸ Salahi S. SONYEL, *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı I*, Ankara 2008, s. 134, Selahattin TANSEL, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1965, s. 12.

¹⁹ Yahya AKYÜZ, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Ankara 1975, s. 43.

²⁰ BOA, A. VRK, nr. 826/67

almakta, kiliselerde Yunanistan'a ilhak olunacak yerler tartışılmaktadır. Kiliselerdeki toplantıların birinde Çorlu Metropolit, Çorlu Rumlarının Trakya'nın Yunanistan'a ilhakı arzusunu Patrikhaneye tevdi etmiş ve bu durum gazetelerde yer alınca bölgenin ekseriyetini oluşturan Türkler 550 yıllık memleketlerini hiç kimseye vermeyeceklerini ve gerekirse bu uğurda ölmeye hazır olduklarını beyan etmişlerdir²¹.

Mavri Mira cemiyeti Anadolu'da faaliyet gösteren Rum cemiyetlerin en önemlisi olup kurduğu çetelerle Türk kasaba ve köylerinde büyük bir vahşet sergiledi. Rum komitecilerinin Ege, Marmara kıyıları, İstanbul çevresi ve Trakya başta gelen faaliyet alanlarından idi. İstanbul'da Büyük ve Küçük Bakkalköy, Şile ve Yeniköy Rum saldırılarının yoğun olduğu yerlerdi. 4 Mart 1919'da Bostancı'da iki Türk'ü öldüren Rumlar faaliyetlerini her geçen gün arttırmakta idi. Batı Anadolu'da da durum bundan çok farklı değildi. Nitekim 5 Ocak 1919'da Urla'da, Şubat ayında Söke ve çevresinde Türk asker ve sivillere karşı cinayetlerini arttırdılar. 19 Şubat 1919'da Ayvalık'ta Yunan askerlerinin karaya çıkması yerli Rumları hareketlendirmiş ve bunlar hapishaneyi basarak 60 kadar Rum tutuklusunu serbest bırakmışlardır²². Mütareke sonrası İzmir'e gelen İtilâf Devletleri'nin savaş gemileri ve özellikle Yunan muhripleri (İzmir Limanı'na gelen gemiler: Lenon Torpido Muhribi, 16 Numaralı Torpido, Anfertip Salib-i Ahmer Sefinesi) bölgedeki Rumların heyecanını arttırmış ve şımarıklıklarını had safhaya çıkartmıştır²³.

Anadolu'da devam eden işgallere dayanak olarak gösterilen mütarekenin 7. maddesinin tatbiki için asayışı bozma doğrultusunda çalışan gayr-ı Müslimler yaptıkları faaliyetlerle İtalyanlara da işgal ortamı sağlamışlardır. Nitekim Antalya Hıristiyan mahallesinde patlayan bomba ve postanın şakiler tarafından soyulması İtalyanların Antalya'yı işgalinde bahane olmuştur²⁴.

Batı Anadolu'da ve Trakya'da Rum faaliyetleri bölgede yaşayan Türklerin uyanışında ve Milli Mücadele Ruhu'nun doğmasında son derece etkili olmuştur. Muhtemel Yunan işgali tehlikesi bulunan bölgelerden İstanbul'a gönderilen telgraflarda; bölgedeki Türk ve Rum matbuatından Yunan ilhakı ile ilgili bilgiler alındığı eğer bu duruma hükümet müdahale etmezse memleketlerini hayatları pahasına koruyacaklarını bildirmektedirler²⁵.

Osmanlı Devletinde sayıları çok fazla olmayan ve genel olarak İstanbul'da meskûn bulunan Yahudilerin de diğer azınlıklar gibi devletin zor durumundan istifade etmeye çalıştıkları görülür. İzmir mahreçli bir raporda Yahudilerin Ermeni ve Rumlarla ittifaklarından kesin olmamakla beraber bahsedilirken durumdan istifade etmek için bekleyiş içinde oldukları vurgulanmaktadır²⁶.

Mondros Mütarekesi'nin imza edilmesinden hemen sonra tüm Anadolu'da olduğu gibi Ege kıyılarında da İtilâf askerleri görülmüştür. Nitekim ilk olarak 4 Kasım 1918'de İzmir'e bir İngiliz gemisi gelmiş ve bu faaliyetler bu tarihten sonra artarak devam etmiştir. 1919 yılının Şubat ayına geldiğinde İzmir Limanı'nda bulunan İtilâf Devletleri gemileri şunlardır; İngilizlerin Advencer Kruvazörü, Mayhuza Torpil Gemisi, 29m ve 19m

²¹ BOA, A. VRK, nr.826/22.

²² Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, s. 86-88.

²³ BOA, A. VRK, nr. 825/50.

²⁴ BOA, A. VRK, nr. 826/92.

²⁵ BOA, A. VRK, nr. 825/38-62-59, 826/22-38.

²⁶ BOA, A. VRK, nr. 825/50.

Monitörleri; Fransızların Demokrasi Zirhlisi; İtalyanların Piyomente Kruvazörü, Gazgabliye Mopete ve Horsa Destroyerleri; Yunanlıların Lenon Torpido Muhribi, 16 Numaralı Torpido, Anfertip Salib-i Ahmer Gemisi²⁷. Osmanlı topraklarındaki ve karasularındaki düşman varlığı, özellikle Yunan kuvvetleri Türkler üzerindeki tedirginliği ve üzüntüyü arttırırken yüzyıllardır beraber yaşadıkları gayr-ı Müslimleri ise bu durumu bayram havasında karşılamışlardır. Yunanlılar bir taraftan işgallere zemin hazırlamakla meşgulken, diğer taraftan Türklerle iyi ilişkiler kurmak suretiyle Batı Anadolu'ya direnişle karşılaşmadan yerleşmeyi planlamaktadırlar. Yunan siyasi temsilcisi Anvati ve Miralay Moviridis bölgede Yunan emelleri için var güçleriyle çalışmaktadırlar. Rum matbuatını kontrol altına almışlardır. Rum matbuatını tâdil ederek²⁸ Türklere dost gibi görünmekte, bölgedeki Türklerin Rumlardan memnun olduğunu göstererek ilhak girişimlerini kolaylaştırmak ve İtalyan muhalefetini kırmak amacındadırlar²⁹. Yunanlılar işgallerini kolaylaştırmak amacıyla başlıca şu faaliyetleri yürütmektedirler:

- a. Rum Gazetelerinin üslupları tâdil edilmiştir.
- b. Yunanistan ile İzmir arasında haftada iki defa gidip gelen torpido gemisi ile evrak, eşya ve şahıslar götürülüp getirilmektedir.
- c. Asya-yı Suğra isimli istihbarat cemiyeti teşkil edilmiştir.
- d. Sıhhi malzeme adı altında askerî malzeme ve doktor kisvesi altında subaylar İzmir'e taşınmaktadır. Bu faaliyetler için İzmir'de Kızılhaç Hastanesi ve üç tane dispanser kurulmuş, özellikle askerî eğitim sahibi Rumlar buralarda görevlendirilmiştir.
- e. Rum okulları öğrencilerinden izci ve keşif teşkilatları kurmuşlardır³⁰.

İtilaf Devletleri tarafından başlatılan işgaller ve Yunanlıların artan faaliyetleri Türklerin de harekete geçmesine neden olmuştur. Müdafâ-i Hukuk Cemiyetleri, Anadolu ve Trakya topraklarının kurtuluşu için dağınık ve merkezi otoriteden yoksun olarak, yalnız kendi bölgelerinin kurtuluşunu sağlamak amacıyla örgütlenmeye başladılar. Cemiyetlerin kurulmasında temel duygu Türklük duygusudur. Temsil ettikleri bölgelerin tarih, coğrafya ve nüfus olarak Türk olduğunu ispat etmeye çalışmışlardır. Genelde merkezleri İstanbul olan bu cemiyetlerin tabanını eski İttihatçılar oluşturmuştur³¹. Anadolu'daki İttihat ve Terakki kulüpleri birer birer Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti haline dönüşmüşlerdir³².

Türk Milleti'ni kendini savunmaya iten sebeplerin başında işgallere karşı bir şey yap(a)mayan İstanbul Hükümeti'nin durumu da gelmektedir. Nitekim Uzunköprü'de Fransızların etkinliği karşısında, işgal için sebep olmadığı, ancak Fransızlar işgali zorla başlatırsa ateş edilmemesi, yalnız protesto edilmesi istenmektedir. Yine İngilizlerin İskenderun'u işgali sırasında, İngilizlerin şehri General Allenby'e teslim edilmesi, yoksa zorla işgal edileceği hususundaki istekleri karşısında İstanbul Hükümeti, "İskenderun

²⁷ BOA, A. VRK, nr. 825/50.

²⁸ BOA, A. VRK, nr. 825/50.

²⁹ BOA, A. VRK, nr. 825/10.

³⁰ BOA, A. VRK, nr. 825/50.

³¹ Ergün AYBARS, s. 127.

³² Dursun Ali AKBULUT, "Çöken Devlet", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Durmuş Yalçın ve Diğerleri, Ankara 2000, s. 139.

yüzünden ateşkesi bozmayalım, şehri teslim edin” emrini verecektir³³. Bu ve benzer durumlar Mütareke sonrası işgallerde sıklıkla görülmüş ve bu durum halkta sahipsiz kalma duygusunu pekiştirirken, diğer taraftan da bir araya gelerek işgallere karşı reaksiyon gösterilmesi fikrini de canlandırmıştır.

Özellikle İzmir dâhil olmak üzere Batı Anadolu’nun Yunanistan’a ilhak edileceği haberlerinin basında sık sık yer alması bölgenin ekseriyetini oluşturan Türk Halkının uyanışında son derece tesirli olmuştur. Yurtlarının işgalinin yaklaşımakta olduğunu anlayan Türkler Ocak 1919’da İzmir valisi olmuş olan Nureddin Paşa’nın desteğiyle Müdafa-i Milliye, Türk Ocağı, Cemiyet-i İlmiye ve Müdafa-i Hukuk-ı Osmaniye gibi cemiyetler kurarak örgütlenmeye çalışmışlardır. Müdafa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti duruma tepki olarak İtilâf Devletleri Komiserliği’ne Fransızca bir telgraf name göndermiştir³⁴.

Yaklaşan tehlikeyle uyanışa geçen Edremit ve civarı ahalisinden binlerce halk 5 Mart 1335 (1919) tarihinde toplanarak Milli Tezahürat ile sonsuza kadar Osmanlı Sancağı altında yaşamak istediklerini, aksi bir durumda ölmeye razı olduklarını, bu haklı isteklerinin her türlü siyasi vasıtayı kullanmak suretiyle tüm cihana ilan etmek istediklerini belirtmişlerdir³⁵.

Kırkağaç’tan tüm ahali adına İstanbul’a çekilen telgrafta, Rum ve Yunan Gazetelerinde İzmir’in Yunanistan’a ilhak edileceğini duymaktan son derece rahatsız olduğu, bölgenin bin yıllık tarihi ve yüzde 80’den fazla Türk ekseriyetinin dikkate alınmadığı ve Yunan hâkimiyeti altında yaşamayı ölümleri pahasına bile olsa kabul etmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca her millete kendi mukadderatını belirleme hakkını veren büyük devletlerce de yüzde seksenden fazlası Türk olan bir bölgenin Yunanlılara bırakılmasının kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmişlerdir³⁶. Havran’dan gelen tepkilerin merkezinde de Rum ve Yunan Gazetelerindeki Batı Anadolu’nun Yunanistan’a ilhakı iddiaları bulunmaktadır. Bölge halkının bu söylentileri baştan dikkate almamakla birlikte devletin iddiaları yalanlamaması ve aydınlatıcı hiçbir açıklama yapmamasından dolayı, çıkan haberlerin doğru olduğu konusunda endişeleri artmıştır. Nitekim 40 bin kişilik Türk nüfusa sahip bölgede ekseriyetin kimde olduğunun tartışılmasının son derece gereksiz olduğu vurgulanmıştır. Türk Halkı her şeye rağmen ilhak gerçekleşirse Yunanlılar ile Türkler arasında olan nefretin bölgede feci olayların meydana gelmesine neden olacağını ve kesinlikle Yunan işgalinin kabullenilmeyeceğini haykırmıştır³⁷.

İşgallerin gerçekleştiği bölgelerden bir tanesi de ülkenin Akdeniz kıyılarıdır. Şehrin işgali üzerine Antalya Belediye Reisi Mustafa Bey, Sadaret’e yazdığı şifre ile halkın hissiyatını dile getirmiştir. Mustafa Bey’e göre Rodos’tan Antalya’ya dönen İtalyan savaş gemisi gelene kadar asayışı bozacak hiçbir olay meydana gelmemiştir. Yüzde doksan dokuzu Müslüman olan beldede kanun, medeniyet ve insanlık aleyhinde 450 yıldır hiçbir olay olmamıştır. Yapılan işgal barış esaslarına ve mütareke şartlarına aykırıdır. Hiç kimse

³³ Zeki SARIHAN, s. 15.

³⁴ BOA, A. VRK, nr. 826/38.

³⁵ BOA, A. VRK, nr. 825/62

³⁶ BOA, A. VRK, nr. 825/38

³⁷ BOA, A. VRK, nr. 825/59

Osmanlı Devleti'nden başka bir devletin idaresi altında yaşamak istememektedir³⁸. Bu durum karşısında Osmanlı yönetiminin bir şey yapmaması üzerine İtalyanlar işgallerini arttırmışlardır. Nitekim Mayıs ayı içerisinde Fethiye, Bodrum Kuşadası ve Konya işgal edilmiştir.

Damat Ferit Paşa'nın Sadaret'e geldikten sonra uygulamış olduğu politika da vatanperver Anadolu halkı nezdinde büyük tepki ile karşılanmıştır. R. 4 Mart 1335(1919) tarihinde Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin göreve başlaması ile memlekette geniş çaplı bir idari değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklik paralelinde valilerin, kaymakamların ve diğer idari kadroların azledildiği, becayişe tabi tutulduğu görülmektedir. Yapılan bu değişiklikler halkın tepkisine neden olmuş ve çok sayıda tepki telgrafi Dersaadet'e ulaşmıştır. Bu dönemde yapılan idari değişikliklerde izlenen yöntem de oldukça dikkat çekicidir. Damat Ferit Hükümeti'nin ilk ve en önemli düşmanı ittihatçılardır. Nitekim yapılan değişikliklerde kişilerin İttihatçı kimlikleri rol oynamaktadır³⁹. İdarecilerinden şikâyetçi olan halk da şikâyetlerinin ilk bölümünde bu konuya temas ederek isteklerinin yerine getirilmesini istemektedir⁴⁰. Azillerde etkili olan bir diğer sebep ise Rumların ve özellikle Patrik ile metropolitlerin şikâyetleridir⁴¹. Rumların ve Patrikhanenin isteğiyle Osmanlı Hükümeti'ne baskı yapan İtilâf Kuvvetleri de değişikliklerde etkili olmuştur⁴². Filizlenmekte olan Milli Mücadele'ye destek verenlerin de bu dönemde görevden el çektiler oldukleri görülmüştür⁴³.

Damat Ferit Hükümeti'nin ilk yıllarında yapılan değişiklikler arasında devlet ve milletin geleceği açısından çok önemli ve en fazla tepkiyi almış olanları İzmir Valisi Nureddin Paşa'nın ve Kastamonu Valisi İbrahim Bey'in azilleridir. Nitekim Nureddin Paşa, 1. Dünya Savaşı'nda Akdeniz ve Ege'den gelecek saldırıları önlemekle görevli Batı Orduları Kumandanı iken savaşın bitişiyile birlikte karargâhını Aydın'dan İzmir'e taşımıştır. Savaşın bitişiyile Mondros Mütarekesi'ni imzaya gidecek heyette bulunması düşünülmüşse de Padişahın vetosu ile bu görev kendisine verilmemiştir⁴⁴. İzmir'de önce vali vekili ve 20 Ocak 1919'da da vali olmuştur. Bölgenin hem siyasi amiri hem de İzmir'deki kolordunun kumandanı olması etkinliğini ve yönetimdeki gücünü arttırmıştır. Her geçen gün işgal tehlikesinin yaklaşması üzerine İzmir'de Nureddin Paşa'nın öncülüğünde Milli Cemiyetler kurulmaya başlanmıştır ki "Müdafa-i Milliye, Türk Ocağı, Cemiyet-i İlmiye, Müdafa-i Hukuk-ı Osmaniye ve İstihlâs-ı Vatan" kurulan bu cemiyetlerin en önemlileridir⁴⁵.

Nureddin Paşa'nın İzmir'de bulunması Yunanlıların işgal planlarını zora sokmaktaydı. Bundan dolayıdır ki Yunanlılar daha Paris Konferansı'nda Rumlara karşı kötü niyet beslediği gerekçesiyle Nureddin Paşa'yı İtilâf Devletlerine şikâyet etmişler ve

³⁸ BOA, A. VRK, nr. 826/79

³⁹ BOA, A. VRK, nr. 826/74.

⁴⁰ BOA, A. VRK, nr. 826/13.

⁴¹ BOA, A. VRK, nr. 826/74, Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, s. 172.

⁴² Tansel, Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, s. 172.

⁴³ Age., s. 120.

⁴⁴ Age., s. 20.

⁴⁵ Age., s. 169.

İtilâf Devletleri de Osmanlı Devleti'ni valiyi azil için sıkıştırmışlardır. İzmir Rum metropoliti Chrysostomos da aynı gaye ile İstanbul'daki İtilâf mümessillerine başvurmuş⁴⁶ ve nihayetinde Nureddin Paşa Mart ayı ortalarında azledilerek 22 Mart'ta İstanbul'a dönmüştür. Yerine atanan Kambur İzzet Paşa ise Rumlara müdahale etmezken adeta işgalin gerçekleşmesi için Türk örgütlerinin faaliyetlerini kısıtlamıştır. Nureddin Paşa'nın azledilmesi yöre halkının büyük tepkisini çekmiştir. Tireliler, valilerinin Aydın vilayetinin ahvaline hâkim olduğunu, muhtelif unsurlar üzerinde idaresini kurup vilayetin muhtaç olduğu asayiş sağladığını belirterek devlet ve millet menfaati için valilerinin göreve iadesini istemişlerdir⁴⁷. Alaşehir halkı da Vali Nureddin Paşa'nın şehre gelişinden itibaren geceli gündüzlü hizmetleri ve aldığı tedbirler sonucu memlekette asayiş sağlayıp düzeni tesis ettiğini belirterek, hizmetlerinden dolayı, yapılan şikâyetlere binaen görevden alınmasının son derece yanlış olduğunu, hiç olmazsa barış antlaşmasının imzalanmasına kadar göreve devam etmesini istirham etmişlerdir⁴⁸.

Valinin görevden alınmasına benzer tepkiler Batı Anadolu'nun diğer şehirlerinden de yükselmiştir. İzmir'de 17 Mart 1919'da toplanan Müdafai Hukuk Kongresinde, Nureddin Paşa'yı Denizli'de kurulacak Milli Teşkilatın başına davet eden Müftü Hulusi Bey ve diğer eşraf da, Denizli halkı adına İstanbul'a çektikleri telgrafta, kanundan ayrılmadan ve hiçbir kuvvetin tesiri altında kalmadan tarafsızlık içinde bir yönetim sergilediğinden bahisle herkesin teveccühünü kazanmış valilerinin azlinin durdurulmasını istemektedirler⁴⁹. Aynı şekilde Akhisarlılar memlekette asayiş ve huzuru sağlayan valilerinin azlinin durdurulmasını hükümetten rica etmişlerdir⁵⁰. Demirci halkı da valilerinin azlinin büyük üzüntüye sebep olduğunu belirterek, böyle mühim bir zamanda yaptığı hizmetlerle halka emniyet ve memnuniyet telkin eden Nureddin Paşa'nın hiç olmazsa barış imzalanana kadar görevine devam etmesi gerektiğini vurgulamışlardır⁵¹.

İzmir halkı meydana gelen gelişmeleri büyük endişe ile takip ederken, valilerinin azlinin iptali için gönderdikleri telgrafa cevap verilmemesinin hükümetin İzmir halkını ihmal ettiği sonucunu doğurduğunu belirtmek suretiyle Nureddin Paşa'nın görevine iadesi hususunda ısrarlarını bildirmektedirler⁵². Manisa'dan gelen telgraf Nureddin Paşa'nın azlinin ne kadar yanlış olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Müdafai Milliye Reisi Kamil Bey, Donanma Cemiyeti Reisi Kazım Bey ve diğer eşraf, Nureddin Paşa'nın Türklere düşman ve Türk varlığını imha etmek isteyenlerin teşebbüslerini akamete uğrattığını, vilayette asayiş ve huzuru temin ettiğini vurgulamışlardır. Kendisinden daha çok hizmet beklenen Nureddin Paşa'nın azlinin vilayetin geleceği için büyük endişeler doğurduğu, hiç olmazsa sulhun akdine kadar görevinde kalması istirham edilmektedir⁵³.

İzmir Valisi Nureddin Paşa'nın görevden alınması sonrası İstanbul'a ulaşan telgraflara bakıldığında, halkın tepkilerinde birkaç ortak nokta dikkati çekmektedir. Halk

⁴⁶ Age., s. 172.

⁴⁷ BOA, A. VRK, nr. 825/87

⁴⁸ BOA, A. VRK, nr. 825/88

⁴⁹ BOA, A. VRK, nr. 826/4

⁵⁰ BOA, A. VRK, nr. 826/16

⁵¹ BOA, A. VRK, nr. 826/5

⁵² BOA, A. VRK, nr. 826/2

⁵³ BOA, A. VRK, nr. 825/85

Nureddin Paşa'nın tesis ettiği asayişin bozulmasından korkmaktadır. Diğer taraftan Ateşkes sonrası oluşan belirsizlik ortamında Nureddin Paşa'nın varlığı halka güven vermektedir ve bu yüzden, Nureddin Paşa'nın hiç olmazsa barış anlaşması imzalanan kadar görevde kalması İstanbul Hükümetinden istirham edilmiştir. Ancak, gösterilen tepkiler, çekilen telgraflar, İstanbul Hükümeti nezdinde bir etki yaratmamış ve Nureddin Paşa'nın yerine halkın memnuniyetini kazanmaktan uzak bir kişilik olan Kambur İzzet Paşa atanmıştır. Bu durum halk üzerinde çok tesirli olmuş ve toplumun sahipsiz kalma düşüncesini pekiştirdiği gibi kendi kurtuluşunu kendi sağlama azmini de artırmıştır.

İzmir eski valisi Nureddin Paşa gibi, İstanbul Hükümeti'nin gazabına uğrayan bir diğer isim de Kastamonu Valisi İbrahim Bey'dir. Kastamonu Valisi olduğu dönemde İstanbul'u avutarak Milli Harekete hizmet etmiştir. Ancak bu durumu anlaşıldıktan sonra sezdirilmeden İstanbul'a çağrılarak tutuklanmıştır⁵⁴. Vali İbrahim Bey'in azledilmesi halk arasında büyük tepkiler meydana getirmiştir. Sadaret'e gönderilen telgraflarda Rum ve Ermenilerin de içinde bulunduğu kişiler valilerinin azlinin durdurulmasını istemişlerdir. Taşköprü'den aralarında Ermenilerinde bulunduğu bazı kişiler valileri İbrahim Bey'in vilayetlerine gelmesinden sonra asayişin düzeldiğini, insanların özgürce yaşadığını belirterek herkesin hoşnutluğunu kazanan valilerinin geri iade edilmesini istemişlerse de hükümetten gelen telgrafta yapılabilecek bir şey olmadığı söylenmiştir⁵⁵. Kastamonu'dan belediye reisi, müftü, Ermeni ve Rum Cemaatleri temsilcileri imzasıyla İstanbul'a ulaşan telgrafta Vali İbrahim Bey'in eşkiyayı etkisiz kılarak asayişini sağladığı, mahalli ihtiyaçları ve yiyecek gereksinimini karşılamaya çalıştığı, memleketlerine dönmekte olan Ermeni ve Rumların ihtiyaçlarını karşıladığı ve bu suretle herkesin memnuniyetini kazanan valilerinin görevine iade edilmesini istemişlerdir⁵⁶. Kastamonu'da meskûn Ermenilerden rahip Dacale de valiyi Zonguldak kaymakamlığından tanıdığını; adalet ve hakkaniyetten ayrılmadığı, tehcir meselesinde dahi adaletini hakkaniyetle muhafaza ettiğinden bahisle herkesi üzen bu olayın ta'dilini rica etmektedir⁵⁷.

Kastamonulu tüccarlar da İbrahim Bey'in şehre gelişinden sonra hırsızlık ve eşkıyalığın kesildiğini, ahlaksızlıkların ortadan kalktığını, şehre emniyet, huzur ve refahın hâkim olduğunu belirterek memleketlerinin selameti için valilerinin görevine iadesini istirham etmektedirler⁵⁸. Zonguldak'tan içlerinde Rumların da bulunduğu kişilerce gönderilen telgrafta; valinin azlinden son derece müteessir oldukları belirtilmiştir. Cihan Harbi'nin ilk yıllarında kazaları kaymakamı olan İbrahim Bey'in tehcir hakkında Hükümet-i İttihadiye'nin emirlerini uygulamayarak tüm unsurları himaye ve muhafaza ettiği ve o zor şartlarda kanundan ayrılmadan vilayeti idare ettiğini vurgulamışlar ve şimdiki hükümetin prensip edindiği şeylerin İbrahim Bey tarafından kendisine yıllardır meslek edinilmiş olduğundan bahisle valinin görevine iadesi istemişlerdir⁵⁹. Kastamonu

⁵⁴ Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya*, s. 120-121.

⁵⁵ BOA, A. VRK, nr. 826/17.

⁵⁶ BOA, A. VRK, nr. 825/70.

⁵⁷ BOA, A. VRK, nr. 825/99.

⁵⁸ BOA, A. VRK, nr. 825/83.

⁵⁹ BOA, A. VRK, nr. 826/21.

Umum Meclisi de tarafsız bir hükümet adamı olduğu ve bunu icraatlarıyla ispatladığından hareketle valilerini geri istemektedirler⁶⁰.

Damat Ferit Hükümeti tarafından yapılan diğer değişikliklerde bölge halkının tepkilerini çekmektedir. Örneğin Sultaniyeliler, köylü, yerli herkesin teveccühünü kazanmış olan kaymakamlarının azil edileceğini öğrenmekten son derece müteessir olmuşlar ve o güne kadar böyle iyi bir memur göremekten bahisle kaymakamlarının azlinin iptalini istemişlerdir⁶¹.

Bu dönemde yapılan diğer azillere de bakılacak olursa; Kayseri Mutasarrıfı Kemal Bey⁶², Mülkiye Müfettişlerinden Şakir Bey, Ermenek Kaymakamı Şafî Bey, Ilgın Kaymakamı Kamil Bey ve Saidili Kaymakamı Lütfü Beyler 8 Mart 1919 tarihinde azledilmişlerdir. Ermenek Kaymakamlığına 29 Mart'ta Salim Bey, 25 Mart'ta ise Ilgın Kaymakamlığına Zeki Bey ve Saidili Kaymakamlığına Hacı Ali Bey tayin olunmuşlardır⁶³. Batı Anadolu'da da Kirmastı Kaymakamı Ali Kemalî Bey ve Urla Kaymakamı Tahir Beyler 18 Mart 1919 tarihinde azledilmiş ve 27 Mart'ta Kirmastı Kaymakamlığına Nişân Ağâh Efendi tayin olunmuştur⁶⁴.

Bandırma Kazası Kaymakamı Recep Ragıp Bey'in azli ve azil sebebi bize yapılan değişiklikler hakkında önemli bilgi vermektedir. Kaymakam Recep Ragıp Bey 10 Mart 1919 tarihinde azledilerek 27 Mart'ta yerine Hasan Vehbi Efendi tayin olunmuştur. Recep Bey'in görevden alınış sebebini içeren irade layihâsında; Kaymakamın eski Karasi Mutasarrıfı Hacim Bey'e mensup ve İttihat Terakki amâline hadim olduğu, bunun yanında Rum Patrikliği'nden alınan istihbaratta ahaliye kötü davrandığı ve kazanın asayişinin bozuk olduğu öğrenilmiş ve azledilmiştir⁶⁵.

SONUÇ

1. Dünya Savaşı sona erdiğinde, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılda aldığı yenilgilere bir yenisi daha eklenirken, Türk Milleti için de zor günler başlamaktaydı. Anadolu coğrafyasında, yalnız ve sahipsiz kalan Türkler, şaşkın bir şekilde başlarına gelecekleri beklemekteydi. Türk Milleti'ni savaşın kaybedilmesi kadar, Anadolu'da başlayan işgaller ve beraber yaşadıkları, ülkenin zenginliklerinden en az kendileri kadar faydalanan Rum, Ermeni ve Yahudilerin takındıkları tavır da yaralamaktaydı. Bu arada gayr-ı Müslim tebaanın işgalleri nümayişlerle karşılamaları, işgalcilerden aldıkları güçle aşırılaşan davranışları, Türk halkını şaşırttığı kadar aynı zamanda sinirlendirmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı dönemde, savaşlarda yitirilen üretici nüfusun etkisi ve savaş ortamının getirdiği güvensizlikle tarım üretiminin yavaşlaması Türk Milleti'ni sefaletе götürmüştür. Maddi yıkımın verdiği zararların yanında moral değerler kaybedilmiş ve millet her açıdan bir umutsuzluk girdabına sürüklenmiştir. Kaybedilen savaş sonrası kaderine razı bir şekilde başına gelecekleri beklerken, maddi ve manevi tüm

⁶⁰ BOA, A. VRK, nr. 825/81.

⁶¹ BOA, A. VRK, nr. 826/47.

⁶² BOA, A. VRK, nr. 826/57.

⁶³ BOA, A. VRK, nr. 825/65.

⁶⁴ BOA, A. VRK, nr. 826/75.

⁶⁵ BOA, A. VRK, nr. 826/74.

kaynaklarından yoksun bir şekilde bulunan Türk Milleti, olacaklara seyirci kalmayacak ve son bir gayretle yeni bir mücadeleye başlayacaktır.

Mondros sonrası yaşananlar, Türk Milleti'ne silaha sarılıp karşı koymaktan başka çare olmadığını göstermiştir. "Kıyam" düşüncesi, ölüm kalım tehlikesi ile birlikte her yerde içgüdüsel olarak yayılarak gelişmiş ve Milli bir kaynaşma başlamıştır⁶⁶. Bu hareketlenme öncelikli olarak hiç olmazsa kendi bölgemizi kurtaralım mülahazalarıyla Müdafa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması ve ardından dağlara çekilmek suretiyle silahlı direniş birliklerinin meydana gelmesi ile sonuçlanmıştır.

Tüm yokluluklara rağmen Milleti ayağa kaldırıp düşmanların önüne çıkmaya iten üç önemli faktörden bahsedilebilir. Bunlar; işgallere kayıtsız kalan İstanbul Hükümeti, gayr-ı Müslimlerin işgaller karşısındaki pervasız tutumları ve Hükümetin halkı seven ve korumaya gayret eden idarecileri İttihatçı oldukları bahanesi ile görevden almasıdır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, halk meydana gelen gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı defalarca İstanbul'a telgraf yolu ile bildirmiş ve kendilerine sahip çıkılmasını beklemiştir. Nitekim beklediği yardım gelmeyince kendi içinde organize olmaya başlamıştır. Çorlu'da kilisenin faaliyetleri karşısında, Türk Milleti vatanını kimseye vermeyeceğini ve bu uğurda savaşaacağını kararlılıkla ortaya koymuştur.

Özellikle işgaller başladığında Batı Anadolu'da Rumların, güneyde Ermenilerin ve yurdun başka bölgelerinde bunlara ilaveten Yahudilerin faaliyetleri Türk Halkının uyanışında önemli bir yer tutmuştur.

Bandırma kazası kaymakamı Recep Ragıp Bey örneğinde de görüldüğü üzere, İstanbul Hükümeti'nin İttihatçı oldukları gerekçesi ile görevden aldığı idareciler de halktaki kaynaşmayı arttırmıştır. İzmir'in işgal olunacağını anlayıp buna karşı tedbirler alan, halkı organize ederek yapılacak işgali önlemeye çalışan Nureddin Paşa'nın, Rumların da talepleri doğrultusunda görevinden alınması ve yerine atanan Kambur İzzet Paşa'nın işgali önleyecek tedbirler almadığı gibi halkın cesaretini kırıcı faaliyetleri; istiklâl bilincinin gelişmesi, yerel direnişin başlaması ve gelişmesinde önemli bir etken olmuştur.

Görüldüğü gibi Türk Milleti eldeki tüm imkânsızlıklara rağmen yukarıda saydığımız olayların da etkisi ile uyanmış ve Mondros sonrası vatanın sürüklendiği uçurumu fark ederek birbirine kenetlenmek suretiyle bölgesel direniş örgütlerini kurarak istiklâl yolunda silaha sarılmıştır. Mustafa Kemal'in, bölgesel kurtuluş çareleri istikametinde kurulan bu cemiyetleri Sivas Kongresi'nde tek çatı altında toplaması ile aynı amaç doğrultusunda örgütlenen Türk Milleti başlattığı Milli Hareketi, bağımsız bir devlet ortaya çıkararak Lozan'da tamamlamıştır.

⁶⁶ Rıza NUR, s. 34.

KAYNAKÇA**ARŞİV BELGELERİ**

- BOA, A. VRK, 826/92
- BOA, A. VRK, 826/79
- BOA, A. VRK, 826/75
- BOA, A. VRK, 826/74
- BOA, A. VRK, 826/74
- BOA, A. VRK, 826/74
- BOA, A. VRK, 826/67
- BOA, A. VRK, 826/67
- BOA, A. VRK, 826/57
- BOA, A. VRK, 826/5
- BOA, A. VRK, 826/47
- BOA, A. VRK, 826/4
- BOA, A. VRK, 826/38
- BOA, A. VRK, 826/22
- BOA, A. VRK, 826/22
- BOA, A. VRK, 826/22
- BOA, A. VRK, 826/21
- BOA, A. VRK, 826/2
- BOA, A. VRK, 826/17
- BOA, A. VRK, 826/16
- BOA, A. VRK, 826/13
- BOA, A. VRK, 825/99
- BOA, A. VRK, 825/88
- BOA, A. VRK, 825/87
- BOA, A. VRK, 825/83
- BOA, A. VRK, 825/81
- BOA, A. VRK, 825/70
- BOA, A. VRK, 825/65
- BOA, A. VRK, 825/62
- BOA, A. VRK, 825/59
- BOA, A. VRK, 825/59
- BOA, A. VRK, 825/50
- BOA, A. VRK, 825/38
- BOA, A. VRK, 825/38
- BOA, A. VRK, 825/10
- BOA, A. VRK, 825/85
- FO, 608/103, Dosya No:383.3.1, İzmir'deki Durum
- FO, 608/103, Dosya No:383.1.3, 20 Nisan 1919 tarihli Rapor

BASILI KAYNAKLAR

- Nutuk, c.I, Türk Tarih Kurumu Baskısı, Ankara, 1999
- Celal BAYAR, Bende Yazdım I, İstanbul, 1965
- Cemal KUTAY, Milli Mücadelede Öncekiler ve Sonrakiler, İstanbul, 1963
- Dursun Ali AKBULUT, Çöken Devlet, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi, Durmuş Yalçın ve Diğerleri, Ankara, 2000
- Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ankara, 1994
- Hamza EROĞLU, Türk İnkılap Tarihi, Ankara, 1990, s:93
- Mehmet DURUEL, “Milli Mücadele Yıllarında İktisadi Yapı”, İlk Adımdan Cumhuriyete Milli Mücadele, Edit. Osman Köse, İstanbul, 2008, s:286
- Rıza NUR, Milli Kıyam, İstanbul, 1994, s:30
- Salahi S. SONYEL, Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı I, Ankara, 2008
- Selahattin TANSEL, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1965
- Selahattin TANSEL, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, c.I, İstanbul, 1991
- Tayyib GÖKBİLGİN, Milli Mücadele Başlarken, c.I, Ankara, 1965
- Yahya AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922, Ankara, 1975
- Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü I, Ankara, 1993.